

Malatya İl Merkezinde Farklı Programlardaki Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Sağlıkla İlgili Bilgi, Tutum ve Uygulamalarının İncelenmesi

Dr. Leyla Karaoğlu¹, Dr. Erkan Pehlivan²

Bu araştırma, farklı programlarda eğitim gören lise son sınıf öğrencilerinin sağlık konusundaki bilgi-tutum ve uygulamalarını etkileyen faktörleri saptamak amacıyla yapılmıştır. Malatya İl merkezindeki 18 lisede öğrenim gören 4567 lise son sınıf öğrencisinden tabakalı olarak, en az % 20 kendi gruplarını temsil edecek sayıda öğrencinin araştırma kapsamında bulunması sağlanacak şekilde örneklem alınmıştır. Araştırma verileri, 1041 öğrenciye sağlıkla ilgili bilgi-tutum ve uygulama düzeylerini ve etkileyen faktörleri incelemek için gözetim altında anket uygulanarak elde edilmiştir. Bilgi puan ortalaması en yüksek Fen Lisesi (61.05±2.23), en düşük ise İmam Hatip Lisesi (44.10±1.73) öğrencilerinden elde edilmiştir. Öğrencilerin yaklaşık 1/3 ü dişlerini günde bir kez fırçaladıkları, düzenli olarak her gün sigara içme yüzdesi en yüksek oranda (% 35.5) Endüstri Meslek Lisesi öğrencilerinde rastlandığı, alkol kullanma davranışına en yaygın oranda Fen lisesi öğrencileri (% 12.2) ve Endüstri Meslek Lisesi öğrencileri (% 12.1) arasında rastlandığı saptanmıştır. Buna karşılık İmam Hatip Lisesi öğrencilerinin hiç sigara ve alkol kullanmadıkları bulunmuştur. Öğrencilerin 2/3 ü aile planlaması yöntemlerini kullanmayı ve tanıtımını uygun buldukları ve aynı oranda üreme sağlığı konusunda bilgilendirilmeyi istedikleri saptanmıştır. Seçmeli olarak verilen sağlık bilgisi derslerinin bilgi ve uygulama düzeylerini etkilemediği ve dolayısıyla verilen bu derslerin efektif olmadığı bulunmuştur. Öğrencilerin bilgi ve uygulama düzeylerini sağlık bilgisi dersleri değil, diğer demografik faktörlerin etkilediği sonucuna varılmıştır. [Turgut Özal Tıp Merkezi Dergisi 1997;4(4):391-398]

Anahtar Kelimeler: Lise öğrencileri, sağlık bilgisi

The investigation of last grade high school students' have knowledge-attitude and pactice levels with main influencing factors according to different high school programs in Malatya

This study was performed to evaluate last grade high school students' have knowledge-attitude and pactice levels with main influencing factors according to different high school programs. 1041 of total 4567 last grade students who was representative approximately 20 % sampling of own groups in different programs from 18 high school in Malatya Manicipality were administered a questinnaire under supervision. According to scoring mean health knowledge point of students, means was be held the highest in Science High School Program (61.05±2.23), and the lowest in Religious High School Program (44.10±1.73). One third of students brush teeth only one a day, 35.5 % of the students from vocational (industry) high school program were smoking regularly, and alcohol consumption was lower percantage (12 %) than smoking among students in each program.. And also it was found that no students of religious high school were drinking and smoking accordance with their beliefs. Two third of all sample has possitive attitude against using family plannings methods and information by the organizations. It was determined that the students at the same majority desire to be informed concerning reproductive health. It was seen that selective health courses during curriculum period had no impact on the health knowledge of students. As a result, health lessons in high school were not effective for the students. [Journal of Turgut Özal Medical Center 1997;4(4):391-398]

Key Words: Students, health knowledge

¹ İl Sağlık Müdürlüğü, Çorum

² İnönü Üniversitesi Tıp fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Malatya

GİRİŞ VE AMAÇ

Bireyin sağlıkla ilgili kültürlenme sürecinde 'okul'un özel bir yeri vardır. Örgün eğitimin, sağlığın geliştirilmesi, morbidite ve mortalite oranlarını azaltmadaki önemi yapılan çalışmalarla ortaya konmuştur (1). Örgün eğitim kurumları olan okullar, çocuk ve gençler için aileden sonraki ilk sosyal ortamı oluştururlar. İnsanın sağlık konusundaki ilk kültürlenmesi ailede başlar. Okulda ve erişkin yaşamda bilicli ve fırsat öğrenmeleri yoluyla sürer gider. Ailede temel hijyen davranışları ve beslenme alışkanlıkları kazanılır. Okullar ise, kişinin sağlığını koruyabilmesi için temel bilimsel bilgilerin beceri ve davranışların kazandırılabilirdiği kurumlardır. Organize kurumlar oldukları için okullarda bireyler, sağlık eğitimi yönünden iyi bir hedef grup oluştururlar (2-4).

Türkiye'de sağlıkla ilgili bilgi-tutum ve davranış geliştirmeye yönelik olarak eğitim yapılmaktadır. Bu eğitim Cumhuriyet Döneminde ağırlıklı olarak beden eğitimi, fen, hayat bilgisi ve biyoloji gibi derslere sağlıkla ilgili konular entegre edilerek sürdürülmüştür (3). Konuyla ilgili olarak Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun 281 nci maddesinde 'hıfzıssıhha dersinin bütün sınıflarda mecburi' olduğu belirtilmektedir. Bu madde pratiğe uzun yıllar yansımamıştır. 1983 yılında 127 sayılı Talim Terbiye Kurulu Kararı ile ortaöğretim kurumlarının her sınıfında haftada birer saat olmak üzere bağımsız 'sağlık bilgisi dersi' öğretim programlarına konulmuştur (5). Ortaöğretim kurumlarında kredili sisteme geçildiğinde, 1991-1992 Öğretimi Yılında sağlık bilgisi dersleri seçmeli derslerden sayılmıştır. Daha sonra bu derler 1995-1996 Öğretimi Yılında 'ortak kültür dersleri' statüsüne alınmış, bu dersleri vermek üzere gerekli öğrenimi görmüş öğretmenlerin Milli Eğitim Bakanlığı kadrolarında istihdamı yolu açılmıştır. Bu sağlanamadığı takdirde, Yüksek sağlık öğrenimli elemanların bu derleri vermek üzere okullarda görevlendirilmeleri yoluna gidileceği Bakanlıkça Valiliklere bildirilmiştir (6,7)

Bu araştırma, farklı program uygulayan liselerdeki son sınıf öğrencilerinin sağlıkla ilgili bilgi-tutum ve uygulama düzeylerini saptamak, bu durumu etkileyen faktörleri incelemek ve sağlık bilgisi dersi almanın öğrencilerin davranışlarını etkileyip etkilemediğini ortaya çıkarmak amacıyla Nisan-Haziran 1995 yılında Malatya il merkezindeki 18 lisede gerçekleştirilmiştir.

GEREÇ VE YÖNTEM

Bu çalışma, Nisan-Haziran 1995 tarihlerinde, Malatya il merkezindeki 18 lise ve dengi okulda öğrenim görmekte olan 4567 son sınıf öğrencisinden % 20 örneklemeyle 1041'ine ulaşılarak gerçekleştirilmiş, kesitsel tipte bir çalışmadır. Örnekleme giren öğrenciler basit rastgele şube seçimiyle belirlenerek, sınıflarda gözetim altında anket uygulanmıştır. Anket formu öğrencilerin demografik özelliklerini, sağlık bilgi düzeyini ve sağlıkla ilgili tutum ve davranışlarını ölçmeye yönelik sorulardan oluşmuştur. Sorular literatürden bilgi-tutum-davranış araştırmaları taranarak ve Lise 1, Lise 2, Lise 3 Sağlık Bilgisi ders kitapları ile okulun vermekte olduğu sağlık bilgisi ders programları incelenerek hazırlanmıştır. Yetkili makamlardan gerekli izinler alındıktan sonra soruların işleyip işlemediği, araştırma dışında kalan bir lisede pilot çalışma yapılarak test edilmiş ve gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Öğrencilerin anketi yanıtlaması için bir saat süre verilmiştir. Bilgi düzeyini ölçen 60 soru 1.67 ile çarpılarak 100 puan üzerinden değerlendirilmiştir. 50 ve üzeri puan başarılı, 50 puanın altı başarısız kabul edilmiştir. Verilerin analizi SPSS for windows istatistik paket programı kullanılarak yapılmıştır. Verilerin normal dağılıma uygunluk göstermemesi nedeniyle analiz sırasında nonparametrik testler kullanılmıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Tablo 1'de öğrencilerin lise programları ve demografik özelliklerine göre dağılımı sunulmuştur.

Araştırma kapsamına giren öğrencilerin % 58.0'ı erkek ve % 42.0'ı kız öğrencidir. Farklı lise programlarına göre kız ve erkek öğrencilerin dağılımında anlamlı farklılık saptanmıştır (P<0.05). Kız Meslek Lisesinde yalnız kız öğrenciler olması nedeniyle analiz dışı tutulduğunda farklılığın Endüstri Meslek Lisesi ve Fen Lisesinden kaynaklandığı görülmüştür.

Araştırma kapsamına giren öğrencilerin % 76.3'ü 17-18 yaş grubunda, % 17.4'ü 19 ve üzeri yaş grubunda, % 6.3 gibi küçük bir grubu da 15-16 yaş grubundadır. Öğrencilerin yaş ortalaması 17.64 ±0.03'dür. Öğrencilerin yaş gruplarına göre farklı lise programlarındaki dağılımı benzerlik göstermektedir. Ancak yaşı 19 ve üzerinde olan öğrencilerin, diğer

liselere kıyasla Endüstri Meslek Lisesinde daha fazla olduğu gözlenmiştir ($P<0.05$).

Araştırma kapsamına giren öğrencilerin % 29.9'unun annesi okuryazar değildir. % 51.1'inin annesi okuryazar veya ilkökul mezunudur, % 19.0'unun anne eğitim düzeyi ise ortaokul ve üzerindedir. Öğrencilerin anne eğitim düzeylerinin lise programlarına göre anlamlı olarak farklı olduğu saptanmıştır ($P<0.05$). Farklılık Fen Lisesi ve İmam Hatip Lisesinden kaynaklanmaktadır. Fen Lisesinde öğrencilerin yalnızca % 2.4'ünün annesi okuma yazma bilmemektedir, öğrencilerin % 63.4'ünün annesi ise ortaokul ve üzerinde eğitim görmüştür. Diğer liselerden farklı olarak Fen Lisesinde ortaokul mezunu anne sıklığı (% 63.4), ilkökul mezunu anne sıklığından (% 34.1) fazladır. Anne eğitim düzeyinin en düşük olduğu lise ise İmam Hatip Lisesidir. İmam Hatip Lisesi'nde öğrencilerin % 43.9'unun annesi okuryazar değildir. Ortaokul ve üzerinde eğitim görmüş anneler % 5.3 sıklıkla en az İmam Hatip Lisesindedir.

Öğrencilerin % 6.0'ının babası okuryazar değil, % 47.4'ünün babası okuryazar ya da ilkökul mezunudur. Öğrencilerin % 46.6'sının baba eğitim düzeyi ortaokul ve üzerindedir. Öğrencilerin baba eğitim düzeyleri arasında lise programlarına göre anlamlı farklılık saptanmıştır ($P<0.05$). Farklılık ortaokul ve üzerinde eğitim görmüş baba sıklığının diğer liselere kıyasla Fen Lisesinde oldukça yüksek olmasından kaynaklanmaktadır (% 90.5). İmam Hatip Lisesi okuryazar olmayan babaların en çok (% 10.2), ortaokul ve üzerinde eğitim görmüş babaların en az (% 30.5) olduğu lisedir.

1990 Devlet İstatistik Enstitüsü verilerine göre Türkiye genelinde, kadınların % 28.01'i, erkeklerin ise % 11.18'i okuryazar değildir (8). 1990 nüfus sayımı verilerine göre Malatya ilinde, kadınlarda okuryazar olmama oranı % 31.3, erkeklerde ise % 12.3'tür (9). Araştırma kapsamına giren lise öğrencilerinin anne eğitim düzeyleri Malatya ili verileriyle uyum göstermektedir ancak Türkiye genelinden düşüktür.

Tablo 2'de araştırma kapsamına giren öğrencilerin lise programları ve sağlık konularına olan ilgilerine göre dağılımı sunulmuştur.

Araştırma kapsamına giren öğrencilerin % 14.1'i arasına, % 18.9'u düzenli olarak televizyon ve radyoda sağlık programlarını izlediklerini belirtmiştir. Öğrencilerin % 67.0'ı ise sağlık programlarını hiç izlemediklerini belirtmişlerdir. Televizyon ve radyoda sağlık programlarını izleme yönünden lise programları arasında herhangi bir farklılık saptanmamıştır.

Öğrencilerin % 81.4'ü gazetelerde sağlık haberlerini arasına, % 5.2'si de düzenli olarak takip ettiklerini belirtmiştir. Öğrencilerin % 13.3'ü ise sağlık haberlerini hiç takip etmediklerini belirtmiştir. Gazetelerde sağlık haberlerini takip etme yönünden lise programları arasında herhangi bir fark saptanmamıştır. Araştırma kapsamına giren öğrencilerin % 35.2'si eğitimleri süresince herhangi bir yılda sağlık bilgisi dersi almış ya da halen almaktadır, % 64.8'i ise almamış ya da halen almamaktadır. Sağlık bilgisi dersi alma yönünden lise programları arasında anlamlı fark olduğu gözlenmiştir

Tablo 1. Araştırma kapsamına giren öğrencilerin lise programları ve demografik özelliklerine göre dağılımı

Demografik özellikler	Genel L. n=634	End.Me L. n=126	Ticaret L. n=104	Kız Mes. L. n=76	Fen L. n=42	İmam Hatip L. n=59	Toplam
Cinsiyet (n=1041)*							
Erkek	57.6	95.2	48.1	-	78.6	61.0	58.0
Kadın	42.4	4.8	51.9	100.0	21.4	39.0	42.0
Yaş (n=1041)							
15-16	6.8	7.1	4.8	6.6	2.4	5.1	6.3
17-18	77.8	57.9	77.9	78.9	92.9	81.4	76.3
19+*	15.5	34.9	17.3	14.5	4.8	13.6	17.4
Anne eğitim düzeyi (n=1026)							
Okuryazar değil*	35.4	24.0	16.3	17.3	2.4	43.9	29.9
Okuryazar ve ilkökul mezunu*	48.1	56.8	56.7	68.0	34.1	50.9	51.1
Ortaokul ve üzeri*	16.5	19.2	26.9	14.7	63.4	5.3	19.0
Baba eğitim düzeyi (n=1028)							
Okuryazar değil	6.1	8.0	3.9	5.3	0.0	10.2	6.0
Okuryazar ve ilkökul mezunu	51.1	44.0	36.9	48.0	9.5	59.3	47.4
Ortaokul ve üzeri*	42.8	48.0	59.2	46.7	90.5	30.5	46.6

* $P<0.05$, X^2 testi. (Lise programlarına göre farklılık gösteren gruplar).

($P<0.05$). Bu fark Genel Liselerden kaynaklanmaktadır. Genel Liselerde öğrencilerin % 55.1'i sağlık bilgisi dersini seçmeli ders olarak almıştır. Diğer liselerde ise sağlık bilgisi dersi alan öğrenci sıklığı yok denecek kadar azdır. Bunun nedeni Genel Lise haricindeki liselerde sağlık bilgisi dersinin okul yöneticileri tarafından yıllık eğitim programına alınmamasıdır.

Sağlık bilgisi dersi alan öğrencilerin sağlık bilgisi puan ortalaması 48.39 ± 0.61 , almayanların ise 47.05 ± 0.72 olarak bulunmuştur. İki ortalama arasında fark yoktur (Mann Whitney U: 45.08; $p>0.05$). Bu durum, sağlık bilgisi derslerinin verimli olmadığını düşündürmektedir.

Tablo 3'de araştırma kapsamına giren öğrencilerin ortalama sağlık bilgi puanlarının lise programlarına göre dağılımı sunulmuştur.

Araştırma kapsamına giren öğrencilerin ortalama sağlık bilgi puanı 48.33 ± 0.39 'dur. (SS=12.59, medyan=50.0). Minimum sağlık bilgi puanı 2.0, maximum 84.0'dır. Öğrencilerin % 51.5'i 50 ve üzerinde, yalnız % 18.6'sı 60 ve üzerinde puan almışlardır. Kolmogorov- Smirnov Goodness of Fit Test kullanılarak yapılan normal dağılıma uygunluk

testi sonucunda, K-S Z değeri 2.5357 saptanmış olup öğrencilerin puan dağılımının normal dağılıma uygunluk göstermediği anlaşılmıştır ($P<0.05$). Sağlık bilgi düzeyleri yönünden lise programları arasında anlamlı farklılık olduğu görülmüştür ($P<0.05$). Farkı yaratan liseleri ortaya çıkarmak için Mann-Whitney U testi kullanılmış; 15 karşılaştırma yapıldığı için $P=0.05/15=0.003$ yanılma düzeyi olarak kabul edilmiştir (14,15). Buna göre farklılığı yaratan grubun Fen Lisesi ve Kız Meslek Lisesi olduğu görülmüştür. Sağlık bilgi düzeyi en yüksek olan lise 61.05 $\pm$ 2.23 ortalama sağlık bilgi puanıyla Fen Lisesidir. Bu durum, farklılığı yaratan faktörlerin öğrencilerin sağlık bilgisi dersini alıp almamalarından değil, diğer sosyal faktörlerden (anne-baba eğitimi, sosyal çevre ve akademik başarı gibi) kaynaklandığını göstermektedir.

Araştırma kapsamına giren öğrencilerin lise programlarına göre bazı sağlık davranışları Tablo 4'de sunulmuştur.

Araştırma kapsamına giren öğrencilerin % 42.0'ı hiç sigara içmediklerini, % 24.7'si daha önce denemiş olduklarını belirtmiştir. Öğrencilerin % 16.9'u arasına, % 16.4'ü ise her gün sigara içmektedir. Sigara içme yönünden lise programları arasında anlamlı fark saptanmıştır ($P<0.05$). İmam Hatip Lisesinde her gün

Tablo 2. Araştırma kapsamına giren öğrencilerin lise programları ve sağlıkla ilgilenme durumlarına göre dağılımı

	Genel L. n=634	End.Mes. L. n=126	Ticaret L. n=104	Kız Mes. L. n=76	Fen L. n=42	İmam Hatip L. n=59	Toplam
Sağlık konularına ilgi							
TV ve radyoda sağlık programlarını izleme (n=1039)							
Düzenli	20.2	16.0	14.6	19.7	19.0	16.9	18.9
Arasıra	14.5	16.0	13.6	10.5	14.3	11.9	14.1
Hiçbir Zaman	65.3	68.0	71.8	69.7	66.7	71.2	67.0
Gazetelerde sağlık haberlerini takip etme (n=1034)							
Düzenli	5.9	3.2	4.9	1.3	7.1	7.1	5.2
Arasıra	81.1	77.8	81.6	90.8	81.0	80.4	81.4
Hiçbir zaman	13.0	19.0	13.6	7.9	11.9	12.5	13.3
Seçmeli sağlık bilgisi dersi* (n=1025)							
Almış	55.1	4.0	4.9	6.7	2.4	3.4	35.2
Almamış	44.9	96.0	95.1	93.3	97.6	96.6	64.8

* $P<0.05$, χ^2 testi. (Farkı oluşturan gruplar).

Tablo 3. Araştırma kapsamına giren öğrencilerin lise programlarına göre ortalama sağlık bilgi puanları

Lise programları	Lise sayısı	Öğrenci sayısı	Ortalama	SS
Genel Lise	11	634	47.71 $\pm$ 0.47	11.76
Endüstri Meslek Lisesi	2	126	44.93 $\pm$ 1.14	12.83
Ticaret Lisesi	2	104	49.66 $\pm$ 1.24	12.64
Kız Meslek Lisesi	1	76	53.47 $\pm$ 1.30	11.34
Fen Lisesi	1	42	61.05 $\pm$ 2.23	14.46
İmam Hatip Lisesi	1	59	44.10 $\pm$ 1.73	13.32

$P<0.05$, Kruskal Wallis, KW=39.003

sigara içen hiç bir öğrenci yoktur, End. Mes. Liselerinde ise öğrencilerin % 35.5'i her gün sigara içmektedirler.

Araştırma kapsamına giren öğrencilerin % 72.8'i hiç alkollü içki kullanmamaktadır. Öğrencilerin % 19.7'si daha önce alkollü içki denemiş, % 7.4'ü ise ayda bir kez veya daha sıklıkla alkollü içki kullanmaktadırlar. Alkollü içki kullanma yönünden lise programları arasında anlamlı fark saptanmıştır (P<0.05). İmam Hatip Lisesinde, daha önce alkollü içki denemiş ya da halen kullanmakta olan öğrenci yoktur. İmam Hatip lisesi haricinde, ayda bir kez veya daha fazla alkollü içki kullanımı % 2.7 ile en az Kız Meslek Lisesinde, % 12.2 ile en çok Fen Lisesindedir.

Gemlik ilçesinde, 5 lisede öğrenim görmekte olan 1495 öğrenciyi kapsayan bir araştırmada, sigara içme sıklığı % 16.7 ve alkol kullanma sıklığı % 11.6 bulunmuştur (10). Sezer tarafından, Ankara'nın ortaokul, lise ve dengi okullarında gerçekleştirilen bir araştırmada, lise üçüncü sınıflarda, her gün sigara içme sıklığı % 24.06 olarak saptanmıştır (11). Çeşitli araştırmalara göre lise öğrencilerinde sigara içme sıklığı % 17.9'dur (12). Bu araştırmada sigara içme sıklığı bahsedilen araştırmalarla benzer düzeyde, alkol kullanımı daha düşük düzeyde bulunmuştur. A.B.D.'de 1987 yılında 10. sınıf öğrencilerini kapsayan bir araştırmada sigara içme sıklığı % 26.4, son bir ayda alkol kullanma sıklığı % 51.8 bulunmuştur (13). Malatya'daki lise öğrencilerinde sigara ve alkol kullanma sıklığının daha düşük olması olumlu bir bulgu olarak değerlendirilebilir.

Araştırma kapsamına giren öğrencilerin % 30.4'ü

günde bir kez, % 28.3'ü günde 2-3 kez dış fırçaladıklarını belirtmiştir. Öğrencilerin % 31.8'i her gün değil arasıra dış fırçaladıklarını ve % 9.5'i hiç dış fırçalamadıklarını belirtmişlerdir. Dış fırçalama alışkanlığı yönünden lise programları arasında anlamlı fark saptanmıştır (P<0.05). Hiç dış fırçalama alışkanlığı olmayan öğrenciler % 15.9 sıklıkla en çok End. Mes. liselerindedir. End. Mes. Liselerinde dişlerini her gün değil, arasıra fırçaladığını belirten öğrenci sıklığı da diğer liselerden daha fazladır (% 49.2).

1992 yılında Kayseri Sağlık Grup Başkanlığına bağlı 5 sağlık ocağı bölgesinde 1295 ortaokul öğrencisini kapsayan bir araştırmada, öğrencilerin % 32.4'ünün günde bir kez, % 41.8'inin günde 2-3 kez dişlerini fırçaladıkları ve % 25.8'inin dış fırçalama alışkanlığı olmadığı saptanmıştır (12). Malatya liselerindeki öğrencilerde dış fırçalama sıklığının daha düşük düzeyde saptanması olumlu bir bulgu olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 5'de araştırma kapsamına giren öğrencilerin, lise programlarına ve doğum kontrol yöntemi bilme durumuna göre dağılımı sunulmuştur.

Araştırma kapsamına giren öğrencilerin % 30.0'ı en az bir doğum kontrol yöntemi bilmektedir. Öğrencilerin % 45.9'u 2 yöntem, % 24.1'i ise 3 veya daha fazla yöntem bilmektedirler. Bilinen yöntem sayısı yönünden lise programları arasında anlamlı fark saptanmıştır (P<0.05). Fen Lisesinde öğrencilerin % 75.0'ı, Kız Meslek Lisesinde % 45.9'u, İmam Hatip Lisesinde ise % 10'u 3 veya daha fazla yöntem bilmektedirler. Öğrencilerin % 40.7'si (617 öğrenci)

Tablo 4. Öğrencilerin lise programları ve sağlık davranışlarına göre dağılımı

Sağlık davranışları	Genel L. n=634	End.Mes. L. n=126	Ticaret L. n=104	Kız Meslek L. n=76	Fen L. n=42	İmam Hatip L. n=59	Toplam
Sigara içme (n=1031)							
Hiç içmeyen	42.4	21.8	39.4	42.1	61.9	70.7	42.0
Denemiş olan	25.8	16.9	28.8	27.6	31.0	13.8	24.7
Arasıra içen*	15.2	25.8	17.3	23.7	4.8	15.5	16.9
Hergün içen*	16.6	35.5	14.4	6.6	2.4	-	16.4
Alkol kullanma (n=1023)							
Hiç kullanmayan	74.6	57.3	60.8	86.5	61.0	100.0	72.8
Denemiş olan*	18.2	30.6	30.4	10.8	26.8	-	19.7
Ayda en az bir kez veya daha fazla kullanan	7.2	12.1	8.8	2.7	12.2	-	7.4
Dış fırçalama (n=1040)							
Günde bir kez	30.9	21.4	29.8	38.2	28.6	36.2	30.4
Günde iki veya daha fazla	29.8	13.5	34.6	31.6	35.7	22.4	28.3
Arasıra*	29.7	49.2	26.9	28.9	31.0	31.0	31.8
Hiç fırçalamayan*	9.6	15.9	8.7	1.3	4.8	10.3	9.5

*P<0.05, X² testi. (Lise programları arasında farkı oluşturan gruplar.)

bu soruya cevap vermemiştir. Cevap vermeme % 66.1 ile en fazla İmam Hatip Lisesinde, % 19.7 ile en az Kız Meslek Lisesindedir.

Bornova Eğitim ve Araştırma Bölgesinde yer alan bir metropol lisesindeki 224 son sınıf öğrencisini kapsayan bir araştırmada, hapın % 68.3, RİA'nın % 53.6, kondomun % 42.4, cerrahi yöntemler ve geri çekmenin % 5.8, takvim yönteminin % 4.0 oranında öğrenciler tarafından bilindiği saptanmıştır. Aynı araştırmada, öğrencilerin % 53.4'ünün yöntem konusundaki bilgi kaynaklarının basın-radyo-TV olduğu belirlenmiştir (16).

Tablo 6'da araştırma kapsamına giren öğrencilerin, lise programlarına göre aile planlamasıyla ilgili tutumlarının dağılımı sunulmuştur.

Araştırma kapsamına giren öğrencilerin % 54.9'u doğum kontrol yöntemi kullanımını doğru bulmakta, % 11.5'i yanlış bulmaktadır. Öğrencilerin % 33.6'sı bu konuda fikri olmadığını belirtmiştir. Doğum kontrol yöntemi kullanımı konusunda lise programlarına göre öğrencilerin farklı tutumda oldukları saptanmıştır (P<0.05). İmam Hatip lisesinde öğrencilerin % 54.5'i yöntem kullanımının yanlış olduğunu belirtmişlerdir. Bu lisede öğrencilerin yalnızca % 14.5'i yöntem kullanımını doğru

bulmaktadırlar. Bu haliyle İmam Hatip Lisesi diğer liselerden oldukça farklı bir tutum sergilemektedir. Kız Meslek lisesinde öğrencilerin % 40.8', genel liselerde ise % 37.1'i bu konuda fikir sahibi olmadıklarını belirtmişlerdir.

Araştırma kapsamına giren öğrencilerin % 73.5'i doğum kontrol yöntemlerinin kullanımında, tanıtılmasında devlet katkısını onaylamakta, % 9.5'i onaylamamaktadır. Öğrencilerin % 17.0'ı bu konuda fikri olmadığını belirtmiştir. Öğrencilerin devlet katkısıyla ilgili tutumunun lise programlarına göre farklı olduğu görülmüştür (P<0.05). Diğer liselerdeki dağılımdan farklı olarak İmam Hatip Lisesinde öğrencilerin % 47.2'si devlet katkısını onaylamamakta, % 18.9'u onaylamaktadır. Yine bu okulda öğrencilerin % 34.0'ı bu konuda fikir sahibi olmadıklarını belirtmiştir. Diğer liselerde devlet katkısıyla ilgili tutumların dağılımı benzerlik göstermektedir.

Araştırma kapsamına giren öğrencilerin % 68.2'si kendi yaş grubundaki gençlere üreme sağlığı konusunda eğitim verilmesinin uygun olduğu, % 14.1'i ise uygun olmadığı görüşündedir. Öğrencilerin % 17.7'si bu konuda fikir sahibi olmadığını belirtmiştir. Olumsuz görüş yine İmam Hatip Lisesinden gelmiştir. Bu lisede öğrencilerin % 43.6'sı

Tablo 5. Öğrencilerin lise programlarına ve doğum kontrol yöntemi bilme durumuna göre dağılımı

Bilinen doğum kontrol sayısı	Genel L.	End.Mes. L.	Ticaret L.	Kız Meslek L.	Fen L.	İmam Hatip L.	Toplam	
	N=634	N=126	N=104	N=76	N=42	N=59	Sayı	%
1 Yöntem bilen	32.7	37.2	27.1	18.0	7.1	30.0	185	30.0
2 Yöntem bilen	48.6	50.0	42.9	36.1	17.9	60.0	283	45.9
3 veya daha fazla yöntem bilen*	18.7	12.8	30.0	45.9	75.0	10.0	149	24.1
Cevaplamayan	44.5	31.7	32.7	19.7	33.3	66.1	424	40.7

* P<0.05, X² testi. (Lise programlarına göre farkı oluşturan grup.)

Tablo 6. Öğrencilerin lise programları ve aile planlamasıyla ilgili tutumlarına göre dağılımı

Aile planlamasıyla ilgili tutumlar	Genel Lise	End.Mes. Lisesi	Ticaret Lisesi	Kız Meslek Lisesi	Fen Lisesi	İmam Hatip Lisesi	Toplam	
	n=634	n=126	n=104	n=76	n=42	n=59	Sayı	%
Yöntem kullanmak (n=1016)								
Doğrudur*	54.8	57.4	68.9	55.3	67.5	14.5	54.9	
Yanlıştır*	8.1	17.2	7.8	3.9	12.5	54.5	11.5	
Fikrim yok*	37.1	25.4	23.3	40.8	20.0	30.9	33.6	
Yöntem kullanımında devlet katkısı (n=1019)								
Olmalıdır*	76.0	76.0	81.6	78.9	68.3	18.9	73.5	
Olmalıdır*	6.1	13.2	5.8	6.6	17.1	47.2	9.5	
Fikrim yok*	17.9	10.7	12.6	14.5	14.6	34.0	17.0	
Üreme sağlığı eğitimi (n=1012)								
Verilmelidir	67.4	75.8	73.8	68.4	75.0	43.6	68.2	
Verilmemelidir*	12.7	13.7	13.6	11.8	7.5	40.0	14.1	
Fikrim yok	19.9	10.5	12.6	19.7	17.5	16.4	17.7	

* P<0.05, X² testi. (Farklılık oluşturan gruplar).

üreme sağlığı eğitimi verilmesinin uygun olduğu, % 40.0'ı uygun olmadığı görülmüştür. Diğer liselerde öğrencilerin yaklaşık dörtte üçü üreme sağlığı eğitimi verilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Öğrencilerin genel sağlık bilgi puan ortalamaları 100 üzerinden 48'dir. Bu da öğrencilerin sağlık bilgi düzeylerinin yetersiz olduğunu göstermektedir.

Lise programlarına göre öğrencilerin sağlıkla ilgili bilgi, tutum ve davranışlarında belirgin farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Seçmeli sağlık bilgisi dersinin en çok (% 55.1) genel liselerde öğrenim görmekte olan öğrenciler tarafından alındığı görülmüştür. Diğer liselerde dersi alan öğrenci yok denecek kadar azdır (% 2 ile % 7 arasında). Bunun nedeni diğer liselerde öğretmen yetersizliği nedeniyle sağlık bilgisi dersinin yıllık eğitim programına alınmamasıdır.

Sağlık bilgi düzeyinin en yüksek Fen Lisesi öğrencilerinde olduğu görülmüştür. Fen Lisesini Kız Meslek Lisesi takip etmektedir. Bu iki lisede sağlık bilgisi dersi verilmemektedir ancak Fen Lisesinde biyoloji dersi içinde sağlık bilgileri aktarılmakta, Kız meslek Lisesinde ise çocuk gelişimi, beslenme gibi dersler verilmektedir. Sağlık bilgisi dersi seçmeli olarak verilen Genel Liselerde, öğrenciler 50'nin altında puan almışlardır. Bu da sağlık bilgisi dersinin efektif olmadığını düşündürmektedir. Sağlık bilgi düzeyinin en düşük olduğu lise ise İmam Hatip Lisesidir.

Yaklaşık her on öğrenciden ikisi her gün (% 16.4), her on öğrenciden ikisi de (% 16.9) arasına sigara içmektedirler. Sigara içme alışkanlığı en fazla End. Meslek Liselerindeyken, İmam Hatip Lisesinde her gün sigara içen hiç bir öğrenci bulunmamaktadır. Alkol kullanımının öğrenciler arasında sigara kullanımı kadar yaygın olmadığı görülmüştür (% 7.4). İmam Hatip Lisesinde alkol kullanan ya da denemiş olan hiç bir öğrenci olmadığı görülmüştür. End. Mes. Liseleri ve Fen Lisesinde ise öğrencilerin % 12' si ayda bir kez ya da daha sık alkol aldıklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerin yarıdan çoğu dişlerini günde en az bir kez fırçalamaktadırlar ancak % 9.5'inin hiç diş fırçalama alışkanlığı yoktur. Diş fırçalama alışkanlığına en az İmam Hatip Lisesi

öğrencilerinin, en çok Kız Meslek Lisesi öğrencilerinin sahip olduğu görülmüştür.

Öğrencilerin yarıdan çoğunun yöntem kullanımını doğru bulduğu, üçte ikisinin yöntem kullanımı ve tanıtımında devlet katkısına olumlu yaklaştığı ve yine üçte ikisinin kendi yaş grubundaki gençlere üreme sağlığı konusunda eğitim verilmesini gerekli gördüğü tespit edilmiştir. Lise programları arasında bu konulardaki olumsuz tutumların en çok İmam Hatip Lisesi öğrencilerinde olduğu saptanmıştır.

Lise programlarının eğitim biçimlerini değerlendirmek kuşkusuz ileri araştırmaları gerektirir. Ancak sağlık gibi yoruma çok açık olmayan, bilimsel bilgi birikimine dayanan bir konuda lise programları arasında anlamlı farklılıkların bulunması üzerinde ciddi olarak düşünülmesi gereken bir durumdur. Sağlık bilgisi ve olumlu sağlık davranışları ilkokul düzeyinden başlanarak öğrencilere kazandırılmalıdır. İmam Hatip Lisesinde öğrencilerin teorik olarak sağlık bilgi düzeyinin düşük olmasına rağmen, sigara-alkol gibi alışkanlıkları en az düzeyde görülmesi ancak diş fırçalama alışkanlığının da en az düzeyde görülmesi oldukça çarpıcı bir çelişkiye işaret etmektedir. Olumlu sağlık davranışlarının kaynağı bilgi değil, toplumsal yasak ya da inanç gibi görünmektedir. Anne-baba eğitimi açısından da olumlu konumda olmayan öğrenciler, etkili bir sağlık eğitiminin ivedilikle gerekli olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, farklı programlarda öğrenim gören lise son sınıf öğrencilerinin bilgi-tutum ve uygulama düzeylerinin farklılık göstermesi, aile, sosyal çevre veya akademik başarılarından kaynaklanabileceği söylenebilir. Seçmeli olarak alınan sağlık bilgisi dersleri bilgi ve davranış düzeylerini etkilememektedir. Bu durum, sağlık bilgisi derslerinin etkili verilmediğini göstermektedir. Bu derslerin etkili ve verimli olmasını sağlamak için gereken önlemler alınmalıdır. Bu önlemler arasında sağlık yüksek öğrenimli personelin MEB okullarında istihdamının gerçekleştirilmesi başlıca yol olarak görünmektedir.

KAYNAKLAR

1. Anderson C. School Health Practice. 4 th ed. C.V. Mosby Company. Saint Louis, (USA) 1968.
2. Dhillon H S., Philip L. Health in education for all. Hygie. Vol.. XI p. 17-27 1992/3
3. Pehlivan E. Eğitim ve Sağlık: Kuramsal ve Uygulamalı Temellerine Bir Bakış. Toplum ve Hekim. Cilt.9, sayı 63, 1994 p. 50-55

4. Güvenç B. İnsan ve Kültür. 5. Baskı, İstanbul: Remzi Kitapevi. 1991.
5. M.E.B. Tebliğler Dergisi. (Talim Terbiye Kurulu Kararları)/ 1991-1992 Cilt 3, s.43, Ankara.1993
6. M.E.B. Tebliğler Dergisi. (Talim Terbiye Kurulu Kararları) /1995-1996 cilt 5, s.69, Ankara 1996
7. M.E.B. Tebliğler Dergisi (Genelgeler) Temmuz 1996. Cilt 5. Sayfa. 17-18 Ankara 1996.
8. Türkiye İstatistik Yıllığı 1994. T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü. Yayın No: 1720. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası. Şubat 1995.
9. T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü. Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası. Mart 1994.
10. Okan N., Şıvka S., Resmi Ş., Şıvka N. “ Lise Öğrencilerinde İçki ve Sigara Kullanımı”. Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı, Genlik Eğitim Araştırma Sağlık Grup Başkanlığı. Gençlerin Sağlık Sorunları. III. Halk Sağlığı Günleri. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları. No:46. 1993.
11. Sezer E. “ Ankara'nın Ortaokul, Lise ve Lise Dengi Okullarında Sigara İçme Durumu ve Sigaraya Başlama Nedenleri 1983”. Doğa Bilim Dergisi. C:8. 3. 1984.
12. Çetinkaya F., Aykut M., Günay O., Öztürk Y. “ Ortaöğrenim Gençliğinin Sağlık Alışkanlıkları”. Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı. Gençlerin Sağlık Sorunları. III. Halk Sağlığı Günleri. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları. No:46. 1993.
13. The National Adolescent Student Health Survey. A Report on the Health of America's Youth. USA. 1989.
14. Dawson-Saunders B., Trapp R. G. Basic and Clinical Biostatistics. East Norwalk. Connecticut: Appleton and Lange. 1990.
15. Hayran M., Özdemir O. Bilgisayar İstatistik ve Tıp. Ankara: Hekimler Yayın Birliği. 1995.
16. Mandıracıoğlu A., Doğan F. “Gençlerin Kontrasepsiyona Yaklaşımı”. Ege Üniversitesi Tıp Fakültesi Halk Sağlığı Anabilim Dalı. Bornova. İzmir. Gençlerin Sağlık Sorunları. III. Halk Sağlığı Günleri. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Yayınları. No:46. 1993.

Yazışma adresi : Dr. Erkan PEHLİVAN
İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi
Halk Sağlığı ABD
44069 MALATYA